

Egy mesehős utóélete*

Dr. Petru Groza a háború utáni Erdélynek talán a legnépszerűbb román politikusa.

Persze a legszívesebben Groza Péternek nevezném, ahogy a romániai magyar nép szokta, ám az az igazság, hogy így sosem mertem nevezni. Legalábbis írásban nem. Ceaușescu alatt azért nem, mert ezáltal elvettem volna — úgymond — a román néptől a demokratizálás kezdetének e jeles politikusát, és a Péter névvel magyarrá tettem lett légyen. Ennek a külön érdekessége az, hogy március elején — az első „demokratikus” román kormány megalakításának mindenkori évfordulóján — úgy kellett megemlékezni az eseményről — és ezt főszerkesztőként én is parancsba kaptam —, hogy Groza neve ne forduljon elő a szövegben. Mert Ceaușescu olyan volt, mint az a kutya, amelyiknek nem kell a csont, de hogy a másik se egye meg — elássa. El is ásták a Fény Korszakban Grozát tisztességesen. A Csasz az ő sírhalját is felhasználta arra, hogy nagyobbak tűnhessen.

Ám Groza annál nagyobb ember volt, semhogy sorsa annyival beteljesedett volna. Mivel nem kellett Ceaușescunak, a diktátort megbuktató forradalom haszonélvezői ledöntik a szobrát. Ehhez a logikához csatlakoznak azok a romániai nemzetiségi politizálók, akik szélsőbalról — bőrüket mentendő — olyannyira jobbra szaladtak, hogy Grozát is a nagy román sovinizmus tudatos képviselőjének mondták. Lehetőleg itt Pesten, ahol ezért nem kellett semmiféle kockázatot vállalni, ellenkezőleg — némelyek úgy vélték: a magyarságukról tesznek ezáltal tanúbizonyságot.

Nekem megadatott, hogy személyesen ismerjem ezt az emberségében nagy embert. Több alkalommal is vallottam róla, de ez — belátom — egy olyan végzetesen lelkiző paculák részéről, mint amilyenek sokan tartanak, nem egy bizonyító erejű tény. Sokkal fontosabb, hogy az én erdélyi magyar népem mennyi — többé-kevésbé — anekdotikus történetet őriz ma is róla. Hisz az szociológiai tény, hogy az efféle a rokonszenv jele. Sőt, miképpen az itt felsorakoztatott történetekből is kitűnik: több is annál.

IRODALMI ÉRVEK

A háború utáni időkben sok rossz, művészietlen könyv jelent meg Romániában, de ezek között is kiemelkedő helyet foglalt el egy tehetségtelen polgárosszony verseskötete. A könyvet „első fokon” az Állami Kiadó nemzetiségi szerkesztősége visszautasította, de később mégis megjelent. Hogyan eshetett ez meg?

Az úgy hiteles történetét alighanem a nemzetiségi részleget akkor vezető Aszódi János mesélhette el valakinek, és titoktartók hosszú láncán jutott el hozzám. Ugyanis a történet úgynevezett „kényes” ügy volt. Mert a költőnő

---

* Az Így köttünk — mi! című készülő irodalmi anekdotakötetből.

nem sokkal az elutasítás után visszavitte a kéziratot a kiadóhoz, de a kért javítások, új, tehetséges versek helyett egy névjegyet helyezett a dossziéba, dr. Petru Groza miniszterelnök névjegyét, melynek hátán kézzel írva ez állt: „Kérem a kötetet kiadni.” Persze a szerkesztőkön azonnal úrrá lett a pánik. Aszódi János még aznap felszaladt magas politikai fórumokhoz, hogy segítséget kérjen.

— A miniszterelnök elvtárs bizonyára megsajnálta a költőnt, de a könyv botrányosan rossz — magyarázta.

Senki sem akarta az ügybe beleártani magát.

— Ha az elnök kéri, ki kell adni a könyvet — mondták az erre illetékesek.

Végül Aszódi elhatározta, hogy tesz egy utolsó kísérletet. Megkéri Alexandru Tomát, a nagy tekintélyű agg költőt, az Állami Kiadó akkori vezérigazgatóját, Caragiale hajdani barátját, hogy próbálja mégis megmagyarázni az ügy botrányos voltát Groza Petrunak.

Alexandru Toma el is vállalta a feladatot, kihallgatást kért Grozánál, s a szívélyes beszélgetés végén rátért jövetele céljára.

— Elnök elvtárs, annak a költőnek a könyvét mégse kéne kiadni...

— Ó, hát miért ne! — fogta kéréslőre a miniszterelnök.

— Nagyon gyenge... bizonygatta Toma.

— De ha egyszer az a nő olyan roppant sokat szenvedett... meg kell tennünk érte, s az ügyért.

— Tudom, hogy szenvedett — próbált vitatkozni az ősz költő —, láttam a karján a tetoválást...

Groza hirtelen közbeszólt:

— A karját? Az semmi! Láttá volna a mellét!

DR. PETRU GROZA ÉS A KÖVETKEZETLEN GYÁRIGAZGATÓ

Dr. Petru Groza nem csak nagy hazafi, széles látókörű és mélyen demokratikus érzületű államférfi volt, de hallatlanul érdekes egyéniség is. Egy alkalommal, az ötvenes évek elején, egy választási kampányban — fiatal újságíróként — magam is elkísértem, és tanúja lehettem annak, milyen finom érzékkel találja meg az utat az emberek szívéhez. Kifogyhatatlan tréfálkozásaival hogyan varázsol az emberek arcára jó érzést, mosolyt. És hogy tud örüdeni, ha sikerül felderítenie a kemény vonalú arcokat.

Mindez számomra elsősorban azért tűnt csodálatosnak, mert tudtam róla, hogy gyáros is volt, meg polgári politikus, és ezt akkori eszemmel összeférhetetlennek tartottam azzal, amit láttam.

De nem csak az én proletkultos agyamban fordult meg a múltja s jelene közti „ellentmondás”. Sokszor az volt az érzésem, ha valaki feltenné neki a kérdést: Miniszterelnök elvtárs, hogy alakult így a sorsa? — maga sem tudna minden vonatkozásban pontos választ adni. Nem, mert a felelet nagyon egyszerű. Csak annyit kellett volna mondania: szeretem a népetem. És talán még ennyit fűzhető volna hozzá: és nem mások ellen szeretem. Ez a magyarázata mindennek. De éppen mert ő erre a bővített mondatra az életét tette fel, sose mondhatta ki. És ezért a „megmagyarázhatatlansága” — szerintem — kicsit mindig emésztette. És ahol csak lehetett, előhozakodott a múltjával.

Kolozsváron, az akkori Unirea gépgyárban egyszer elébe járult egy ősz munkás. Nem is ment, munkatársai hozták, azt mondhatnám, lökdösték a miniszterelnök színe elé. Az öreg restellkedve, megtörtén panaszolta, hogy negyven éve dolgozik a szakmában, túlhaladta a korhatárt, de nem vonulhat nyugalmába, mert nem akarnak neki nyugdíjat adni.

Groza meglepetten, s kérdőn fordult a társaságában levő Fischer Albert igazgatóhoz, a hajdani illegalistához.

— Nyilas párttag volt... — magyarázták többen is. Volt itt akkor egy nyilas művezető, aki, hogy a pártja vezetőinél jó pontot szerezzen, a legjobb munkásokat beíratta a pártba, s a tagdíjat egyszerűen lecsípte a fizetésből. A munkás ugye mindig ki van szolgáltatva egy vezető beosztásának, s ezért legtöbben nem tiltakoztak. Pártélelet azonban egyik sem élt.

Groza, aki olyan finom érzékkel és humorral tudott reagálni a kényes kérdésekre, kérdően nézett az igazgatóra. Persze ő nem volt olyan naiv, mint én, és jól tudta, hogy a hibát nem Fischer Albert követte el. Egyebek között azért sem, mert ő nem is adhat nyugdíjat. No de hát kit bíráljon meg? A minisztert? Azért, mert éber volt? Hát az most nem megy. Ezért az igazgatóhoz fordult, és szigorú volt.

— Igazgató elvtárs. Én, jól tudja, a gyáriparosok szövetségének az elnöke voltam. Gyáros voltam, földbirtokos, burzsoá kormányban miniszter, satöbbi. Maga mégis mellettem korteskedik, hogy válasszanak meg nemzetgyűlési képviselőnek. Angyal bácsinak — így hívták az öreg melóst —, akit behúztak a fasiszta pártba tömegnek, de aki nem úgy néz ki, mint akit a kalapácson kívül más érdekelt volna, nos, neki nem ad nyugdíjat. Ön nagyon következetlen!

A munkások lelkes éljenzésbe s tapsba kezdtek. Tapsolt Fischer is, és szívből nevetett, hisz, mint később megtudtam, ő már jelezte Grozának a problémát.

KI ISMERI A PARASZTOT?

Én még megértem azt az időt, amikor — igaz, hogy főleg az úgynevezett Ókirályságban — a magyarokat szerették Romániában. Megbízható, komoly népségnek tartották, akikre — nem úgy, mint az oltyánokra — alapozni lehetett. Nos, innen indul ki a jelen történetem is, amely úgy kezdődik, hogy a sziki legény bevonul katonának, és minden magyarsága ellenére, a háború utáni román hadseregben őrmester lesz. Úgynevezett géhás őrmester. Raktárfőnök. És a parancsnokai az említett okok, sőt egy bizonyos társadalmi közhangulat alapján is szeretik és megbíznak benne.

Szerencsésen és jó emlékekkel le is szolgálja a katonaságot, és eljön az ideje a leszerelésnek, ami egy géhás őrmester esetében erősen hasonlít a leltározáshoz. Mert a kezelésére bízott leltári anyagot most már át kell adnia egy másik sarzsinak, aki azt tovább adminisztrálja.

Ment is minden rendesen, csupán annyi volt a hézag, hogy az egész hatalmas raktár átvizsgálása után hiányzott hét kincstári gatyá és két ing.

Baj azonban ebből sem lett, mert — mint említettem — a parancsnok megszerette a magyar gyereket, s tudta, hogy az ezt el nem lopta, s ezért a hiány láttán így szólott hozzá:

— Eredj fiam a rongygyűjtő központba, s végy hét rongyos lábravalót, meg két inget, és a többivel ne törődj.

Azért volt ez nagy és igazi gesztus, mert a ronggyűjtőben az említett fehérműket potom pénzért megszerezhetette. Ha viszont kincstári áron kellett volna a holmit kifizetnie, bizony sok pénze bánja, mert a szabályzat értelmében minden darab reális árának tízszeresét kellett volna leszurkolnia. A leszerelő katona örömmel vette a tanácsot, meg is úszta huszonöt lejből, ami potom pénz. A rongyos gatyákra, ingekre rányomták a katonai pecsétet, és épp zárni akarták a jegyzőkönyvet, amikor megérkezett a mosoda küldötte.

— Őrmester elvtárs — mondta az illető —, a legutóbbi mosatásból véletlenül nálunk maradt hét gatyá és két ing, s ezt most visszahoztam. — A rejtély tehát megoldódott, ám az igazi bonyodalom csak most kezdődött. Ugyanis a paraszt csak paraszt marad mundérban is, és azt mondta: ha már ő egyszer a gatyákat meg az ingeket kifizette, az ügyet annyiban nem hagyja, és egy beosztottjával visszaküldte a rongyos alsóneműt a gyűjtőbe, hogy adják neki vissza a pénzt.

Igen ám, de bármilyen okos és ügyes volt a sziki altiszt, arra nem gondolt, hogy a rongyos fehérműkőn kincstári pecsét van. Márpedig a kapuőrség azonnal lefülelte a küldöncét, és hogy a dolog még szabályosabb legyen, jegyzőkönyvet is felvettek azonnal a lopási kísérletről.

Később az ügy megoldódni látszott, mert a szolgálatos tiszt, aki elé a feljelentés került, rögtön tisztázta, hogy valójában mi történt. A rongyokat szállító katonát szabadlábba helyezte, csak egy dologról feledkezett meg: a jegyzőkönyvről. De kit érdekelt akkor már a jegyzőkönyv!

És úgy tűnt, hogy minden rendben is van. A sziki legény hazament, megházasodott, házat épített, az első gyerek is megszületett, amikor egy szép napon idézést kapott az ezredétől: azonnal jelentkezzen.

És a férfiú mit sem sejtve el is utazott, hogy aztán pár nap múlva, Turós Marci bá címére távirat érkezzék Szikre: „Jöjjön azonnal, a fiát a hadbíróság ötévi börtönre ítélte lopási kísérletért.”

Az előzmények ismeretében azonnal sejthetjük, hogy a katonai bürokrácia rejtekhelyeinek valamelyikéből épp akkor bukkant fel az elhanyagolt jegyzőkönyv, és annak alapján akasztottak a sziki férfiú nyakába csekély öt esztendőket.

Az öreg Turós régi antifasiszta harcos és határozott, bátor ember volt, s nem hagyta a dolgot. Felutazott Bukarestbe, és jelentkezett a Kommunista Párt központi apparátusánál. Elmondta, mi történt, és kérte a párt segítségét. Az apparátcsikok valóban beszéltek az ügyességgel, ahol el is rendelték a per újratárgyalását, és ahol ifjú Turós, hajdani őrmester büntetését egy évre mérsékeltek. Sőt, az egyik hadbíróági fennforgó azt mondta Turós bácsinak, hogy ennél többet az Isten sem tud tenni a fia érdekében.

Visszament tehát az öreg harcos a pártjához, hova is mehetett volna? Ott is szörnyülködtek egy darabig, míg aztán valamelyikük kitalálta, hogy itt most már nincs más megoldás: kegyelmet kell kérni az Államtanács elnökétől, aki akkor dr. Petru Groza volt.

Dictum factum: meg is csinálták a kérvényt, át is küldték, Groza elnök meg is kapta, és másnap fel is mentette a tolvajlással vádolt sziki legényt. És az ügy olyan drámai gyorsasággal történt, hogy — feltehetően a politikai következményektől tartva — a főügyész magyarázatot kért ebben a kérdésben Grozától.

Groza pedig a rá mindig jellemző volt kedélyességgel világította meg a kérdést:

— Barátom, aki az ítéletet hozta, annak fogalma sincs a paraszti lélekről!

— Minek alapján mondja ezt, elnök elvtárs? — kérdezte a főügyész, akinek kilétét nem őrizte meg az erdélyi emlékezet.

— Nézze — válaszolta Petru Groza —, ha Turós Pista lopni akar, akkor nem hét gatyát lop és két inget, hanem legalábbis fordítva. Ugyanis az ing látszik, abból kell a több, a gatyá nem látszik.

És ebben maradtak.

KINEK MARADT KOLOZSVÁR?

Olvasom, hogy már a forradalmat követő második hónapban ledöntötték Bukarestben is, Déván is dr. Petru Groza szobrát. Engedjenek meg egy helyesbítést: az úgynevezett forradalom másnapján. Mert ez most már egyre inkább nyilvánvaló. Az áldozatok nem beszélnek, annál beszédesebbek a hullákon felkapaszkodottak. A Ceaușescu által létrehozott óriási apparátus úgy akart változtatni a helyzeten, hogy elvesse a kommunizmus látszatát is, de épségben megőrizze a történelem e nagy, elvtelen akarnokának fő művét, a fasizmuson edződött bizantin nacionalizmust. És, hogy ez így volt, ennek bizonyítéka ez a szobordöntőgető nagy buzgalom is. Az a román, aki ma azt mondja — mert mondja! —, hogy Petru Groza el akarta adni az országot a magyaroknak és az oroszoknak, az lehet, hogy ki akarja vezetni Romániát a Ceaușescu okozta katasztrófából, de az bizonyos, hogy az irány, amit követ, nem Európába vezet.

Mint említettem, 1945-től haláláig személyesen ismertem Petru Grozát. Tapasztaltam tehát, hogy mint minden igazi erdélyinek, neki is a vérében volt a másik nemzet iránti figyelem és tisztelet. Ez kötött hozzá egy életre.

Doktor Kahána Ernő, a személyi orvosa mesélte, sőt, valahol meg is írta, hogy mikor Groza beteg volt, akkor vele Arany János-verseket olvastatott. Mert imádta a nagy magyar költőt. Legalább annyira, mint Eminescut.

Tehát amikor a kolozsvári főtéren, román miniszterelnöki minőségében és a háború utáni feszült légkörben így kezdte egy beszédét: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság!” — így, magyarul —, az nem egyszerű választási kortesfogás volt. Groza tudatosan kereste magyar honfitársai bizalmát.

Ő maga mesélte az alábbi történetet, és én, aki — mondom — ismerem, pillanatig sem kételkedem abban, hogy ez megtörtént és pont így történt meg. Akkor volt, amikor megalakult a főleg székely megyéket magába foglaló Magyar Autonóm Tartomány. Kocsival utazott végig az elnök a Székelyföldön — melleleg ő is így nevezte a hajdani Maros-Torda, Udvarhely, Csík és Háromszék vidékét — és ahogy egy falun áthaladt, megpillantott egy kedvére való éltesebb székelyt, aki a kapu előtti kis padon kedélyesen pipázott. Rögvest megállította hát a kocsit, s leült a szikulus mellé. És beszélgettek. A székely azonnal felismerte, hogy a látogató Groza Péter személyesen, meg is süvegelte tisztességesen, de attól kezdve emberszámba vette, mint akármelyik falujabelijét. És hát mondta, ahogy gondolta. Egyszer — Groza tudósítása szerint — azt kérdezte volt az öreg székelytől:

— Mit szól, barátom, a Magyar Autonóm Tartományhoz?

Merthogy az éppen akkor volt újdonság.

Az öreg székely megszívta vagy kétszer a pipáját, talán sercintett is egy diszkrétet, és csak azután válaszolt.

— Hát az jó dolog . . . De Kolozsvár nekik maradt!

Nekik. Mármost a románoknak.

*

Nos, ha ezt én mesélem, akkor ez egy gyenge adoma. De mivel Groza szájából tudta meg az esetet az erdélyi magyarság, és tehát azt is, hogy ettől nincs mindenki elragadtatva — mert nem csak a Székelyföldön élnek magyarok Erdélyben, hisz a replikában ez is benne volt —, nos, ez bizony már olyan adat, ami igaz fényt vet a román politikus arcára.

Különben azt is a maga idejében hallottam, hogy nem sokkal a háború után az akkor épp miniszterelnök Groza kíséret nélkül sétált Kolozsvár utcáin, házasságon kívül született, de soha meg nem tagadott lányával, Bisztrai Máriával, és valaki leszólította az utcán.

— Miniszterelnök elvtárs, nem fél? Sok még az ellenség, valaki esetleg az életére törhet.

Groza szélesen elmosolyodott, és így válaszolt:

— Drága barátom! A háború alatt a Gyáriparosok Szövetségének elnöke voltam, és mint ilyen, próbáltam hazámon segíteni. Ma egy demokratikus kormány miniszterelnöki székében próbálok megtenni ugyanezt. Ha jól megnézi, valóságos hegycsúcsokat köt össze az a kötél, amin én járok. Na mármost, ha valaki megölne, előrelépnék: népem mártírja lennék. Hát akkor miért félek?

Olvasom, hogy a szobrát ledöntötték. Emlékezem, hogy akkor ő számunkra mit jelentett. És azt mondom: teljesült a kívánsága. Mártír lett. Nem is csak a román nép mártírja.

MAJTÉNYI, A TITOKZATOS

Mert Majtényi Erik számomra mindig kicsit titokzatos figura volt. Saját műhelyemben, saját műszeremmel sohasem tudtam teljesen kielemezni. Az összerakásnál — mint az általam javított órák esetében — mindig maradt egy-két alkatrész, amivel már nem tudtam mit kezdeni.

A bonyodalom mindjárt ott kezdődik, hogy nem emlékszem, miként kerültem a Majtényi-hotelbe. Mert ha cégér nem is függött az ajtó fölött, a cég működött. Régebben ugyanis még kevesebb szálloda volt Bukarestben, és ügyes-bajos dolgokkal talán még több magyar író volt kénytelen a román fővárosba utazni. Mit tegyen az ember, ha az akkor jobbra — és főleg erdélyiek számára — ismeretlen nagyvárosba megérkezik? Hajnalban vagy éjfél után, ebédidőben vagy az ebéd utáni nyugvás órájában egyként, sőt egyemberként, de sokszor tizedmagával becsenget Majtényiékhez. Ott aztán leszedi magáról a valamelyik szekrény tetejéről nyakába pottyanó Ildikókat, gondosan kikerüli és megdicséri a Pepi névre hallgató tengeri malacot, a ki tudja már minek keresztelt teknősbékát, diszkrétén félrerugdossa a gömbölyűre hízott kutyafalkát, és máris szék van a fenéke alatt, tető a feje felett. Erik pedig rendezzi is a patáliát, amely jobbra így kezdődik:

— Ollikám, édes, hát nem látod a Huszárurat? Hát megjött! Hozzál neki kávéét!

Persze a műsor állandóan változik. Mert ha netán Fodorúr érkezik meg, akkor Erik azonnal kizavarja a gyerekhadat a dolgozószobából. Előszedi az évek óta általa könyvelt eredménylistát, bejelenti, hogy hány ponttal veri a vendéget, és máris oszt. És máris megváltozik. Mert az addig jószívű Erik hirtelen kegyetlen lesz. Úgy kiáltja be a kaláberjelentéseket, mint háborús vezényszavakat. Őrjöng, ha veszít. Tombol, ha zavarják. És másnap elnézést kér, ha bármelyik kedves barátjához képtelen volt akár egy szót is szólni a kártyaparti négy-öt órája alatt.

— Lásd be — mondja ilyenkor —, Fodorurat móresre kellett tanítanom.

Bajor, az egy külön szám. Kártya persze ott is van. Bajor pizsamában ül, székre felhúzott csőré lábakkal, mert utál öltözni. Borzos. És minden kérdés után, mintha akkor ébredne, azt mondja: mi? A kártya azonban nem akadályozza meg őket abban, hogy efféle vicceket csináljanak:

Bajor (miután az osztást követően a lapjait megnézte):

— „Téged dalollok: vasderekú lator, / jéggé fagyott dac, szótalán óriás”.
Család, összes adu, Hindenburg, Fedák Sári!

Majtényi (gondolkodás nélkül):

— „Ki meghaltál szégyen-keresztfán / s nem hajlottál meg a gyáva kín-
nak”. Kontrajáték, Uhu!

Én, aki feltettem Eriknek egy kérdést jó órája, de még nem válaszolt:

— Ez micsoda? — természetesen a Kosztolányi-versre értem, amelyet nem ismerek fel, mert ez az egymás ellen való szavalás állandó.

— Valóban, Erik, ez micsoda? — gusztál tovább Bajor. — Régiesebben: mi dolog? — és kivágja: — Rekontra előlről!

— Mondhatná szebben is, kislovag! — feleli Erik. — Szubkontra hátulról!

Szász János — akivel évtizedek óta egymáshoz meghatóan ragaszkodó barátok — viharfelhőkben érkezik, és egyenesen a tárgyra tér: Erik, te tiszta hülye vagy! És ha ez délután van, mert rendszerint akkor van, a vita a Berlin bárban ér véget hajnaltájt, amikor a körülöttünk tornyosuló asztalok és székek, seprűk és sepregetők gyűrűjében egy-egy gin fizzre támaszkodva mondják, hogy miért igen és miért nem; és én hallgatom.

Szóval, titokzatos világ. Mitől viseli el ez az Erik ezt a szédületes cirkuszt, amit mi barátság címén neki — a lakásán! — rendezünk? Honnan ez a félelmetes memória? Mikor hagyja abba az állandó, szinte gyerekes és mindenre kiterjedő játszadozást? Hogy tudja elolvasni a kortársak könyveit, amire más képtelen? És hogy tudja megszelídíteni, élvezni, sőt, komolyan szeretni ezt az áldott gonosz Szócs Pistát, aki sokak szerint a légynek sem használ?

Akkor hagytam abba a magyarázatok kutatását, amikor kiderült, hogy édesapja, Bandi bácsi, a bukaresti rádió hajdani bemonzója — illuzionista volt és zsonglőr. Dél-Amerikában.

Kész, mondtam, Eriket úgy kell elfogadni, ahogy van. Az ilyen-olyan pepceselést az ő robusztus figurája el sem viseli. Mert ő egyszerűen nem magyaráz. Azt se magyarázta — például —, csak bejelentette, hogy ő Kolozsváron miért lakik kizárólag nálam. Igaz, hogy a mintegy ötven, rendszeresen Bukarestbe járó korozvári író bármelyike szívesen látja, sőt, hívja, de ez nem érdekes. Ő nálam lakik és kész.

Mondanom sem kell, hogy ez számomra milyen súlyos feladat volt. Mert nekem a többi ötven helyett is igyekeznem kellett. Erik pedig a többi ötven

nála tanúsított felszabadultságát igyekezett egyszerre produkálni. Reggel például — Bajor legjobb alakításait is felülmúlva — az istennek nem akart felébredni. Ha felvertem, nem nyitotta ki a szemét, hanem hosszú verseket szavalt fektében, vagy évekkkel előtte történt viták nüanszkérdéseire keresett feleletet: — És te miért mondtad azt 1956. november 5-én, hajnali három órakor a bukaresti Continental bárban, hogy totál mátyó? Ez, ez mi? Ezt nekem hogy kell értenem? Beszélj, Huszárúr!

Ha nem beszéltem, aludt tovább.

Egy alkalommal hatalmas bögre kávéval nyomultam be a szobába, ahol aludt, és kegyetlenül közöltem vele, hogy kilenc óra.

Erik felém fordult, de — mondom — nem nyitotta ki a szemét, hanem valami utánozhatatlanul álmos, de lehet, hogy sírós hangon ezt mondta:

— Szervusz, Huszárúr! Mondd: szereted te Szabó Gyulát?

Azt hittem, kiesik a kezemből a bögre. De hiszen ez az én egyik nagy kérdésem. Együtt indultunk. Nagyon tehetséges. Rendes. De valahogy velem szemben furcsán tartózkodó ez a tempós járású paraszt, amit nem értek.

— Miért — kérdem izgatottan —, te szereted?

Erik erre mélyet lélegzik és kivágja:

— Hát nem hagyja.

PÉLDÁZAT A LOGIKÁRÓL

A Ceaușescu-rendszerben nem csak a hús volt hiánycikk, de maga a józan éssen alapuló logika is.

Pontosabban mindkettő létezett, ám nem olyan primitív, egyszerű formában, ahogy némely helyeken fogyasztják. Itteni megjelenésének lényege ugyanis a sokoldalúság volt. A szalámiban például a hagyományos sertés- vagy marhahús valóban elenyészően kevés, ám annál több benne a nutria, vagy ahogy magyarul nevezik: pézsmapatkány húsa. Persze ez így még nem lett volna elég sokoldalú, s ezért keverték bele rengeteg zsírt, és ami azt köthette: szójalisztet.

Nos, az Aranykor hivatalos logikája is valahogy ilyen recept szerint készült. Az élet különböző követelményei itt is kötődtek egymáshoz, csakhogy itt a ráció törvénye helyett a törvény rációja fogta össze őket. Példát is tudok mondani. No nem szalámival kapcsolatosat, mert az történetünk időpontjában, 1988 tavaszán már nehezen volt beszerezhető. Az egy főre eső Ceaușescu-logika viszont bőven termett.

Mint már máshol elmondottam, 1987 decemberében jól szervezett rendőrhorda támadott meg a nyílt országúton, és elvette minden magyarul írt könyvemet, újságomat, kéziratomat. Mert furcsa módon én, a magyar író-újságíró csak efféléket hordoztam magammal. Különösen a naplóm, regényem és készülő szindarabom kézírata érdekelte őket. Mondták, hogy ők ugyan nem tudnak magyarul, de elolvastatják szakértőkkel, és ha politikailag helyes, amit írtam, akkor majd visszakapom. Jelentkezem utánuk a ploesti-i rendőrségen.

Csakhogy én nagyon nehezen kezelhető alak vagyok. Az is voltam világéletemben. Mitől változtam volna meg egyik napról a másikra? Tehát ahelyett, hogy másnap rohantam volna Ploestire, vagy ki tudja hová, kunyeráltam, de főleg meghunyászkodtam volna, fogtam magam és újságírói igazol-

ványommal együtt visszaküldtem szeretett pártomnak a tagsági könyvemét. Ami — belátom utólag — felesleges duplázás volt, hisz Romániában aki nem volt párttag, újságíró sem lehetett.

A detonációt persze letompították, de a robbanás bekövetkezett, és megrezgettette környezetemben a levegőt. No, nem mintha valamilyen szempontból pótolhatatlannak ítélt volna bárki is. Különbösen is gondosan kényszerpályára irányítottak már évek óta. A probléma az volt, hogy korábban, főszerkesztői állásomból való durva kirúgásom idején engem a nyugati sajtó a romániai magyarság egyik szellemi vezetőjének nevezett el. És ez nagyon súlyos dolog volt. Mert ha a Főnök, vagy pláne a Főnöknő megtudja, hogy tettesei megint ujjenyomatokat hagytak, akkor abból baj lesz.

És most tessék figyelni, mert most következik a logika:

Ülök, még inkább gubbasztok sorsomra hagyottan bukaresti otthonomban, várván, hogy most már mi lesz velem, amikor nyolcvannyolc januárjának vége felé felhív telefonon Temesvárról régi barátom, Toró Tibor egyetemi tanár.

— Na hát megjelentél! — mondja.

— Meg-e? S hol? — kérdém.

— Hát az Eminescu könyvkiadónál...

— Valami tévedés van: nekem ott nincs könyvem.

— Nem érted! A Ceaușescu születésnapjára kiadott emlékkönyvben!

Ledöbbsentem.

— Megállás! Én nem írtam semmit Ceaușescu születésnapjára!

— Öregem — válaszolta a sok üldözést elszenvedett barát —, írtál, nem írtál, megjelentél.

— De hiszen tudod, hogy visszaküldtem a pártkönyvemét is!

— Én mindent tudok, azt nem tudom, hogy ők mit tudnak.

És ők valóban sok mindent tudtak. Emiatt mártíromságom tökéletesen füstbe ment. Ugyanis én egy kis pária voltam azok sorában, akiket Ceaușescu köszöntő cikkügyben megtiszteltek. Kiderült ugyanis, hogy Angliai Erzsébet királynő hasonlóképpen járt, mint én, csakhogy — furcsa — az ő esete nagyobb port kavart. Utána további reklamációk jelentkeztek Európából ebben az ügyben, szinte valamennyien koronás, de legalábbis babéros fők, úgy-hogy az én esélyeim egyre csökkentek. Ennek ellenére tiltakoztam.

És most tört ki újra a logika. *Így láttam a trapézról* című regényem román fordítása, amely kézirataim elkobzása óta — tehát immár két hónapja — várta, hogy mint egy előző négyszáz oldalas publicisztikai munkám, papírmalomba kerüljön, hirtelen megjelent. De olyan váratlanul, hogy magam is csak mintegy két héttel utána szereztem tudomást az eseményről, amikor a tiszteletpéldányokat kiküldték.

Nosza, elindultam tehát, hogy vásároljak még néhány darabot, mert a tiszteletpéldányok számát román barátaiméval összevetve nagy hiányt állapítottam meg. Csakhogy effélel elhatározni könnyű, ám magyar szerző könyvét keresni ilyen mesterségesen felszított magyarellenes hangulatban nem olyan egyszerű. Ősi ösztön, hogy a kis ember arra haragszik — akire szabad. Vagy akire a figyelmét mesterségesen ráirányítják. És engem, abban a hangulatban már egy felületes, vagy bántóan lebecsülő gesztus is megsebzett volna, márpedig az efféle a megnyomorított, sőt lelkileg eltorzított (amúgy sem túl erős gerincű) bukaresti embernél könnyen állt.

Tehát tudtam a veszélyt, amikor elindultam. Először a lakásunkhoz közelebb, a szekuritáté központjával szembeni boltba mentem be, s halkán azt kérdeztem, hogy egy Huszár Sándor nevezetű szerző könyvét megkaphatnám-e.

Az eladónő — igaz, sokan is voltak — csak a fejét rázta tagadólag. Utána bosszankodtam a kishitúségemen. Lehet, hogy nem is hallotta abban a zajban a nevet. És ha igen, hát nem mondott neki semmit. Mitől emlékezett volna egy ilyen idegen, teljességgel ismeretlen névre?

A következő üzletben, az Egyetem tér sarkán lévő Eminescuban, ahol egy külön részlegen magyar könyveket is árulnak, már bátrabb voltam. Ott sem magyaráltam sokat, de a nevem mellé a könyvem címét is bementem.

— Nincs — felelte a kiszolgálónő röviden.

— Nem is volt? — kérdeztem gyanakodva.

— De volt — válaszolta és továbbment.

Na ez már biztató! — vigasztaltam magam. — Tehát volt, de elfogvott. Persze nem kell ettől a kalapokat a levegőbe dobálni. Bizonyára csak néhány példányt küldhettek ide. A könyvterjesztő vállalatnak ez a taktikája: olyan helyre, ahol a nem kívánt könyv esetleg eladható, keveset küld, nagy példányszámokat a hegyi falvakba irányít, ahol senki sem vásárolja. Magyarul megjelent könyveimet is így szereztem be többnyire, mert a magyarlakta városokban hamar elfogytak. Viszont így, hogy a falvakban a kutya se vette, jelenteni lehet a stockot és tehát azt is, hogy nem keresik az országban a magyar könyveket.

Tehát, ha eddig nem, most talán megérti a magyarországi olvasó a gyámoltalanságomat, amit a könyvvásár kapcsán olyan élethűen alakítok.

Ehhez még azt kell hozzászámítani, hogy az államhatalom fizetett ügynökei — úgy, mint a nép képviselői — ilyen alkalmakkor lépnek fel határozottan, sőt olykor egyenesen tettelesen. Mert ez az állampolitika leglényesebb és lépten-nyomon közölt tartalma, hogy engem a román nép gyanakodva figyel, és az első gyanús lépésnél azonnal le is tapos. Különben ezt játszották el a forradalom után, Ceaușescu szellemi gyermekei, például Marosvásárhelyen.

De — mondom — az előzmények után némiképp felbátorodva léptem be végül a Kriterion Kiadó — Domokos Géza által jobb időkben kierőszakolt, de távolról sem nemzetiségi jellegű — üzletébe.

Mondom a kék köpenyes, amúgy tenyeres-talpas, nagymama korú, hangos beszédű kiszolgálónak, hogy mit keresek.

— Trapéz? — kérdezte majdhogynem dühösen. — Nincsen, uram! Egy darab sincs.

— Pedig mostanában jelent meg — mondtam, hogy valamit én is mondjak.

— Azt én nagyon jól tudom, hogy mikor jelent meg — válaszolta enyhén fölényesen.

— Keveset kaptak? — érdeklődtem halkán.

— Dehogy, ugyancsak sokat kaptunk — mondotta félvállról, merthogy én őt teljesen feleslegesen tartom fel.

— És ilyen hamar elfogyott?

— Uram — fordult meg, lehet csak azért, hogy a további kérdéseimnek véget vessen —, ez egy jó könyv, ezt az emberek azóta is keresik.

Te jó ég — mondtam magamban —, itt valakivel összetévesztettek. Lehet, hogy a könyvemet angolnak nézték? Huszár — Hunter, nem nagy a különbség.

— Hiába is jár — folytatta a bukaresti eladó —, én a központi raktárban is kerestetem már, mert van egy régi kliensem, akit ki akartam szolgálni, de ott sem volt.

Néztem a nőt, aki amúgy meglehetősen elutasító stílusban szónokolt, mint minden egyszerű ember, aki sokszori kiszolgáltatottságát így s ilyenkor szokta kompenzálni, és mikor a szövegelést befejezte, enyhén meghajoltam, és ezt mondtam:

— Köszönöm, asszonyom, a hízelgő véleményét.

— Mit? — kapta fel a fejét ijedten, mintha attól tartott volna, hogy esetleg megbántott.

— A sok jó szót, amit a könyvről mondott — válaszoltam.

— A könyvről? — kérdezte vissza.

— Igen, azt a könyvet én írtam, magyarul. Azért kerestem a román fordítását, hogy a román barátainknak is adjak belőle, mert én is mindig kapok tőlük.

A kiszolgálónő ekkor nagyon szomorú arcot vágott.

— Jaj, de sajnálom a dolgot — mondotta nagyon őszinte hangon. — Tudja, ezekkel a Kriterion-könyvekkel nagyon tájékozatlanok vagyunk. Jön egy, kapkodják, azt mondja: Petjofi. Jön a másik, azt is elkapkodják, annak meg a neve Jokáj. Aztán jön egy harmadik, arra a kutya se néz rá, de a szerző már másnap reklamál, hogy miért nincs a kirakatban. Na már most az ember sosem tudja, hogy a Kriterion szerzői közül ki az eleven, ki a holt.

— Hát én még élek — mondtam mosolyogva.

— Ennek szívből örvendek — mondta a hölgy, és most már ő is mosolygott. — Azt sajnálom, hogy én ezt nem tudtam, mert különben tettem volna félre a könyvéből.

Megköszöntem a kedvességét, és boldogan hagytam el a könyvesboltot. És valósággal magamhoz szorítottam az ott szerzett zsákmányt, az élet igazi logikáját. Nem a törvényét, nem is valamiféle politikai öntudatét. Az életét. Az úgynevezett egyszerű embereket, amely uralkodna is — ha hagynák.

U. i. Lévén ez a könyv utolsó írása, elkövetek még egy műfajtalanságot. El kell ugyanis mondanom, hogy a fenti esetet követően Magyarországra érkeztem, mint politikai emigráns. És itt is kiadták egy könyvem. Erdélyről szóljon — kérte a kiadó. — És Erdélyről is szólt. Ennek is csak később jutott el a híre hozzám, és ez sem találtam már meg az üzletekben.

Né csak! — mosolyogtam büszkén — milyen kelendő szerző vagyok itt is.

Am később lehervadt ajkam sarkáról a mosoly. Kiderült, hogy ez az én magyar népemnek, magyarul, legfájdalmasabb problémájáról, Erdélyről kiadott könyvem mindössze egyharmad példányszámban jelent meg, mint egy nem fájdalmas kérdésről, románul, románoknak kiadott másik munkám.

Azóta tépelődöm. No nem csupán a tényen. Hanem az élet logikáján. Mert ilyen azért állítólag van.